

ASTAc/01 Biostatistika

2. cvičení

Kontingenční tabulky v Excelu
Základní popisné statistiky
Představení programu Statistica
Import a základní popis dat ve Statistice

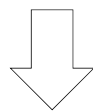
I. Kontingenční tabulky v Excelu

Ukázka kontingenční tabulky

- Hodnotí vztah dvou kvalitativních proměnných (pro dvě binární proměnné ji nazýváme jako čtyřpolní tabulka).
- **Př.: Vztah pohlaví a výskytu onemocnění** (pozor na hodnocení nesmyslného vztahu)

	Nemocný	Zdravý	Celkem	
Muž	a	b	a + b	→ Marginální absolutní četnost
Žena	c	d	c + d	
Celkem	a + c	b + d	a + b + c + d = N	→ Celkový počet hodnot Simultánní absolutní četnost

	Nemocný	Zdravý	Celkem
Muž	45	11	56
Žena	25	6	31
Celkem	70	17	87

Jsou více nemocní muži nebo ženy?

Ukázka kontingenční tabulky

	Nemocný	Zdravý	Celkem
Muž	45	11	56
Žena	25	6	31
Celkem	70	17	87

Kontingenční tabulka
absolutních četností

Větší počet nemocných mužů, který je dán pouze vyšším zastoupením mužů v celkovém vzorku (56 z 87)

	Nemocný	Zdravý	Celkem
Muž	80,4 %	19,6 %	100,0 %
Žena	80,6 %	19,4 %	100,0 %

Kontingenční tabulka
řádkových procent

Po výpočtu relativních četností vidíme, že se muži a ženy neliší ve výskytu onemocnění

**Jsou více nemocní
muži nebo ženy?**

Zdroj dat a příprava dat

Kontingenční tabulka se dá vytvořit:

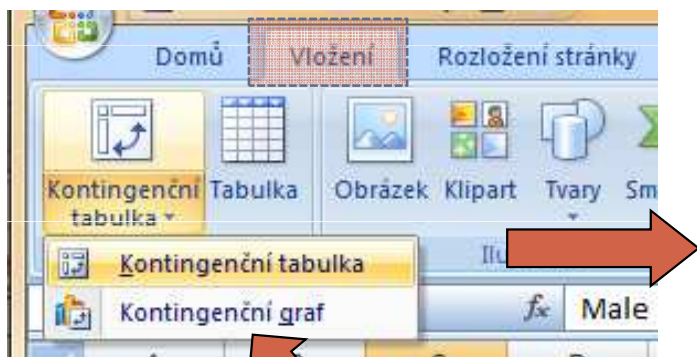
1. z tabulky v daném sešitě
2. z dat z jiného sešitu Excelu
3. z externích dat (např. MS Access)
4. ze sloučených dat z více oblastí - z různých listů nebo různých sešitů
5. z jiné kontingenční tabulky

Data musí být uspořádána formou standardního databázového seznamu:

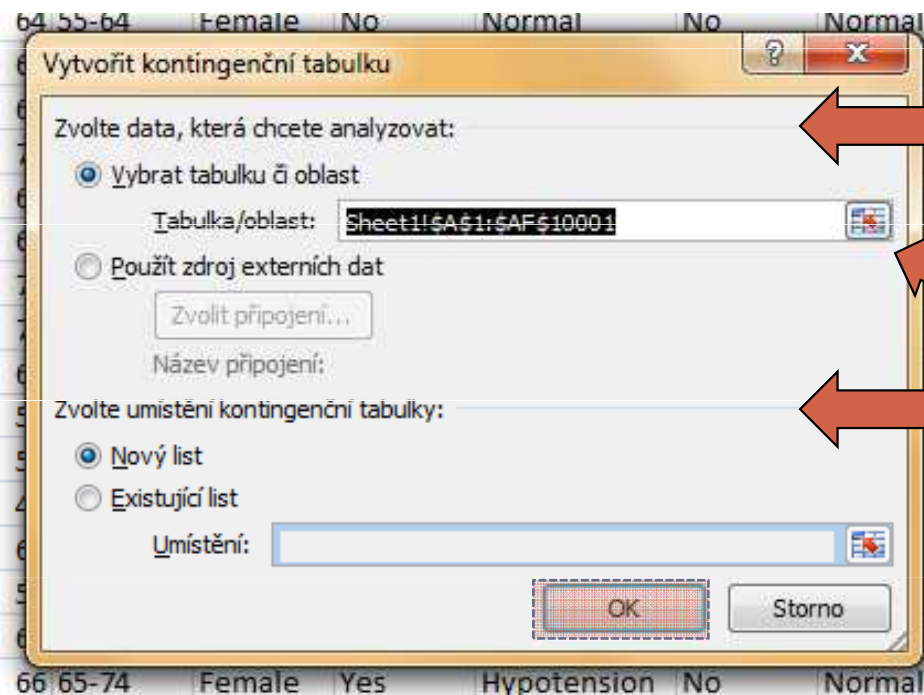
- V prvním řádku: názvy polí
- Další řádky: data
- **Seznam nesmí obsahovat prázdné řádky !**

Vzhled tabulky: karta **Domů** → **Formátovat jako tabulku**

Vytvoření kontingenční tabulky v Excelu

Graf nebo tabulka

Zdroj dat (kromě Excelu i např. externí databáze)

Zdrojová oblast dat

Umístění tabulky

Kontingenční tabulky – rozvržení

Seznam polí kontingenční tabulky

Zvolte pole, které chcete přidat do sestavy:

- age
- agecat
- gender
- diabetes
- bp
- smoker
- choles
- active
- obesity
- angina
- mi
- nitro
- antidiot

Přetáhnout pole mezi následujícími oblastmi:

- Filtr sestavy
- Popisky sloupců
- Popisky řádků
- Σ Hodnoty

Odložit aktualizaci rozlo... Aktualizovat

Seznam polí kontingenční tabulky

Zvolte pole, které chcete přidat do sestavy:

- age
- agecat
- gender
- diabetes
- bp
- smoker
- choles

Přetáhnout pole mezi následujícími oblastmi:

- Filtr sestavy
- Popisky sloupců
- Popisky řádků
- Σ Hodnoty

smoker

agecat

Počet z agecat

parametry, které je možné zobrazit v kontingenční tabulce

filtr

parametry ve sloupcích

parametry na řádcích

parametry dat

Kontingenční tabulka 1

Chcete-li vytvořit sestavu, zvolte pole ze seznamu polí kontingenční tabulky.

Kontingenční tabulky – nastavení II.

Kontingenční tabulka

Počet z agecat	Popisky sloupců		
Popisky řádků	No	Yes	Celkový součet
45-54	1694	501	2195
55-64	3015	863	3878
65-74	2200	661	2861
75+	816	250	1066
Celkový součet	7725	2275	10000

Seznam polí kontingenční tabulky

Zvolte pole, které chcete přidat do sestavy:

- age
- agecat**
- gender
- diabetes
- bp
- smoker**
- choles

Přetáhnout pole mezi nás

Filtr sestavy

Popisky řádků

agecat

Přesunout nahoru

Přesunout dolů

Přesunout na začátek

Přesunout na konec

Přejít k filtru sestavy

Přejít k popiskům řádků

Přejít k popiskům sloupců

Přejít k hodnotám

Odstranit pole

Nastavení polí hodnot...

Počet z agecat

Nastavení polí hodnot

Název zdroje: agecat

Vlastní název: Počet z agecat

Souhrn Zobrazit hodnoty jako

Kritéria shrnutí pole hodnoty

Zvolte typ kalkule, který chcete použít pro shrnutí dat z vybraného pole:

- Součet
- Počet**
- Průměr
- Maximum
- Minimum
- Součin

Formát čísla

OK

Storno

Způsob sumarizace položky

Aktualizace dat v kontingenční tabulce

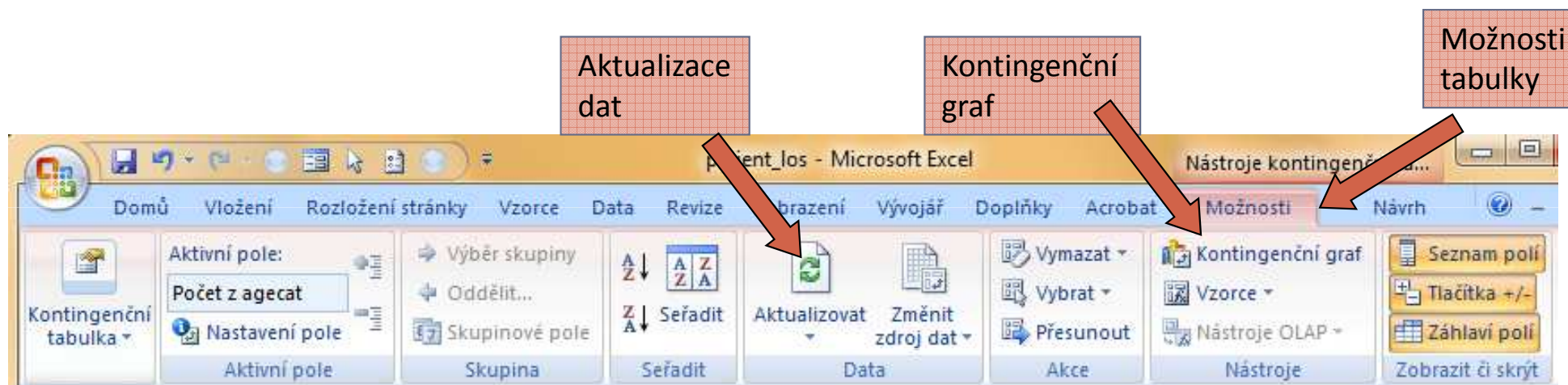

Při změně dat v tabulce se zdrojovými daty **nedojde** automaticky k aktualizaci dat v kontingenční tabulce.

Musíte provést aktualizaci dat.

1. Stůjíte kdekoliv v kontingenční tabulce
2. Na kartě **Možnosti** ve skupině **Data** klikněte na **Aktualizovat** (Alt+F5), nebo na **Aktualizovat vše** (Ctrl+Alt+F5)

Data z kontingenční tabulky lze vizualizovat pomocí **kontingenčního grafu**

Rozložení kontingenční tabulky

Po vytvoření se kontingenční tabulka zobrazí v tzv. **kompaktním formátu**. Lze ji zobrazit ale i ve formě **tabulky**, nebo ve formě **osnovy**.

1. Stůjte kdekoliv v kontingenční tabulce
2. Na kartě **Návrh** vyberte tlačítko **Rozložení sestavy** a volbu **Zobrazit ve formě osnovy nebo zobrazit ve formě tabulky**

Kompaktní formát- uspořádání tabulky aby zabírala co nejméně místa

Forma osnovy- řádková pole nižší úrovně je od vyšších úrovní odsazena, řádky nejsou odděleny čarami

Forma tabulky- klasická forma tabulky, pole nižší úrovně jsou v dalším sloupci

Vyzkoušej!

II. Základy popisné statistiky

Jaké úlohy řeší biostatistika?

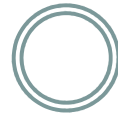
- **Popis cílové populace** – odhady charakteristik cílové populace
- **Srovnání skupin** – testování hypotéz
- **Regresní analýza** – stochastické modelování pro vysvětlení variability
- **Predikce a klasifikace** – stochastické modelování a klasifikační algoritmy pro předpovídání neznámých hodnot

Motivace

- Realitu můžeme popisovat různými typy dat, každý z nich se specifickými vlastnostmi, výhodami, nevýhodami a vlastní sadou využitelných statistických metod - od binárních přes kategoriální, ordinální až po spojitá data roste míra informace v nich obsažené.
- Základním přístupem k popisné analýze dat je tvorba frekvenčních tabulek a jejich grafických reprezentací – histogramů.

Typy proměnných

Kvalitativní (kategoriální) proměnná

- Ize ji řadit do kategorií, ale nelze ji kvantifikovat
- *Příklady: ??*

Kvantitativní (numerická) proměnná

- můžeme ji přiřadit číselnou hodnotu
- *Příklady: ??*

Typy proměnných

Kvalitativní (kategoriální) proměnná

- Ize ji řadit do kategorií, ale nelze ji kvantifikovat
- *Příklady: pohlaví, HIV status, barva vlasů.*

Kvantitativní (numerická) proměnná

- můžeme ji přiřadit číselnou hodnotu
- *Příklady: výška, váha, počet hospitalizací.*

Kvalitativní znaky

- **Binární znaky:** dvě kategorie, obvykle se kódují pomocí čísel 1 (přítomnost sledovaného znaku) a 0 (nepřítomnost sledovaného znaku).

Příklad: ??

- **Nominální znaky:** několik kategorií (A, B, C), které nelze uspořádat.

Příklad: ??

- **Ordinální znaky:** několik kategorií, které lze vzájemně seřadit, tedy můžeme se ptát, která je větší/menší ($1 < 2 < 3$).

Příklad: ??

Kvalitativní znaky

- **Binární znaky:** dvě kategorie, obvykle se kódují pomocí čísel 1 (přítomnost sledovaného znaku) a 0 (nepřítomnost sledovaného znaku).
Příklady: Diabetes (1-ano, 0-ne), Pohlaví (1-muž, 0-žena).
- **Nominální znaky:** několik kategorií (A,B,C), které nelze uspořádat.
Příklad: krevní skupiny (A/B/AB/0).
- **Ordinální znaky:** několik kategorií, které lze vzájemně seřadit, tedy můžeme se ptát, která je větší/menší ($1 < 2 < 3$).
Příklady: stupeň bolesti (mírná/střední/velká), stadium maligního onemocnění (I/II/III/IV).

Kvantitativní znaky

- **Intervalové znaky:** interpretace rozdílu dvou hodnot (stejný interval mezi jednou a druhou dvojicí hodnot vyjadřuje i stejný rozdíl v intenzitě zkoumané vlastnosti). Společný znak intervalových znaků: nula byla stanovena uměle, tedy pouhou konvencí. *Příklad: teplota měřená ve stupních Celsia, letopočet.*

Den	Teplota	Rozdíl ¹	Podíl ¹
1.	2 °C	-	-
2.	4 °C	+2	2x
3.	6 °C	+2	1.5x

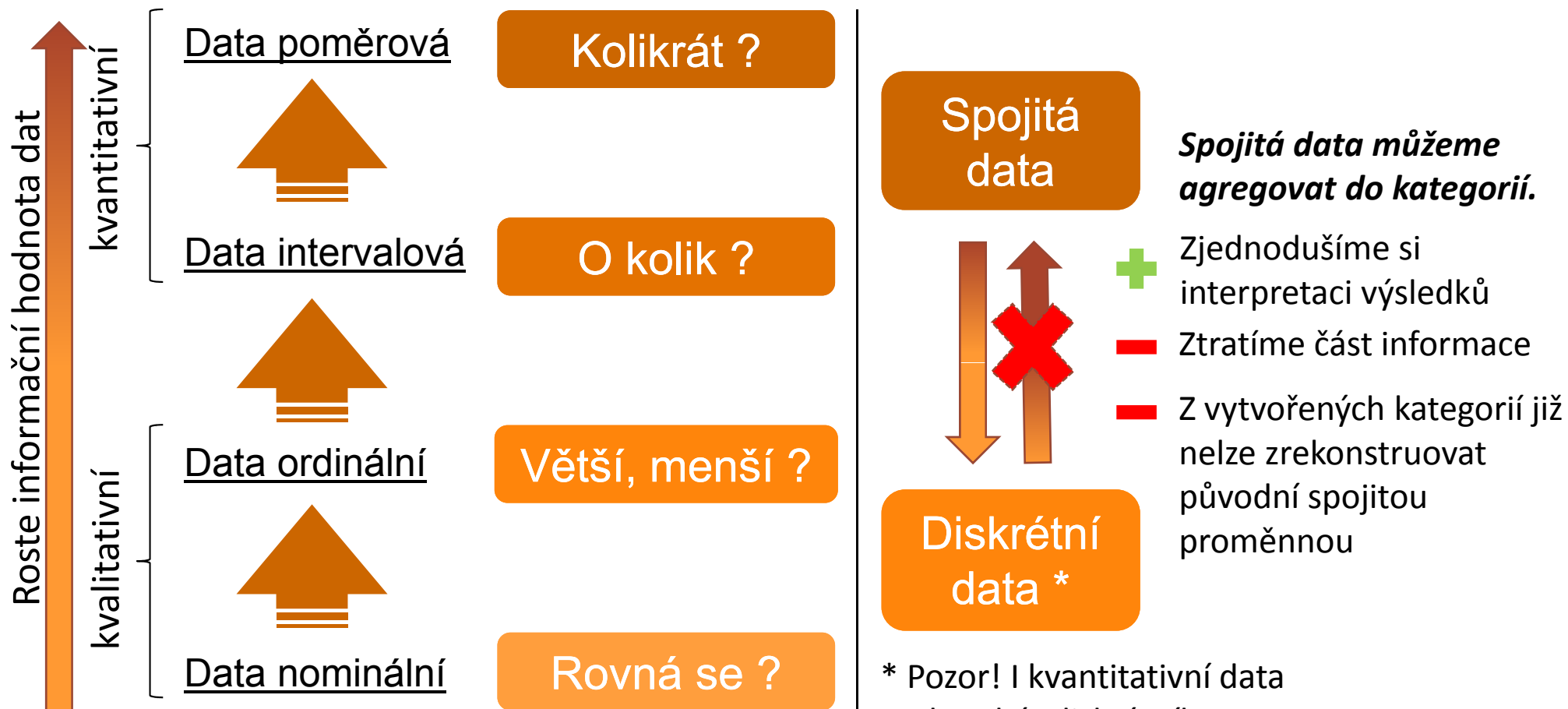
¹ Srovnání s měřením z předchozího dne

← 1.5krát vyšší teplota ve srovnání s 2. dnem, přičemž došlo ke stejnému nárůstu teploty jako při srovnání 2. a 1. dne

- **Poměrové znaky:** kromě rozdílu interpretujeme i podíl dvou hodnot.

Příklady: výška v cm, váha v kg.

Různé typy dat znamenají různou informaci

* Pozor! I kvantitativní data mohou být diskrétního typu. Např.: počet dětí v rodině.

Jak vznikají informace ?

- frekvenční tabulka jako základní nástroj popisu

DISKRÉTNÍ DATA

Primární data

Počty epizod pro $n = 100$ hemofiliků

0
0
1
2
1
1
3
1
1
2
.
.
.
.
.
.
.
.
n = 100

Frekvenční sumarizace

N: 100 dětí (hemofiliků)

x: znak: počet krvácivých epizod za měsíc

x	n(x)	N(x)	p(x)	F(x)
0	20	20	0,2	0,2
1	10	30	0,1	0,3
2	30	60	0,3	0,6
3	40	100	0,4	1,0

n(x) – absolutní četnost x

N(x) – kumulativní četnost hodnot nepřevyšujících x;

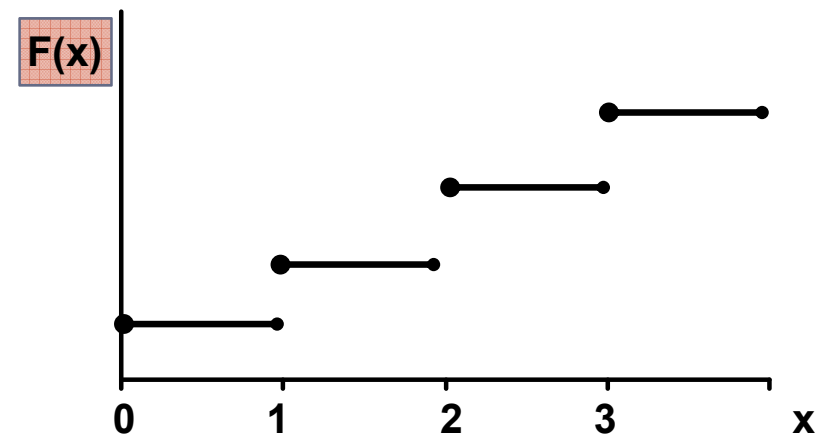
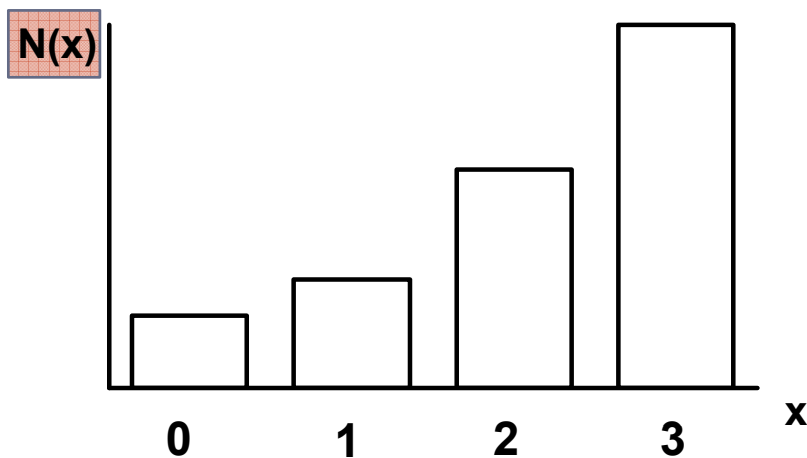
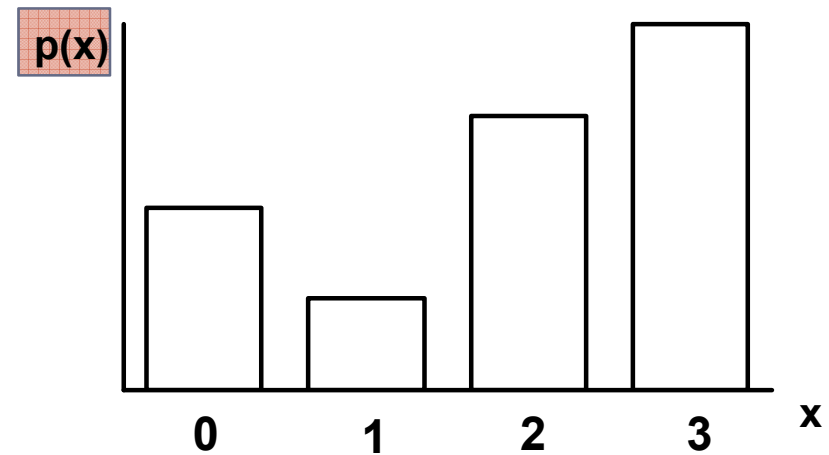
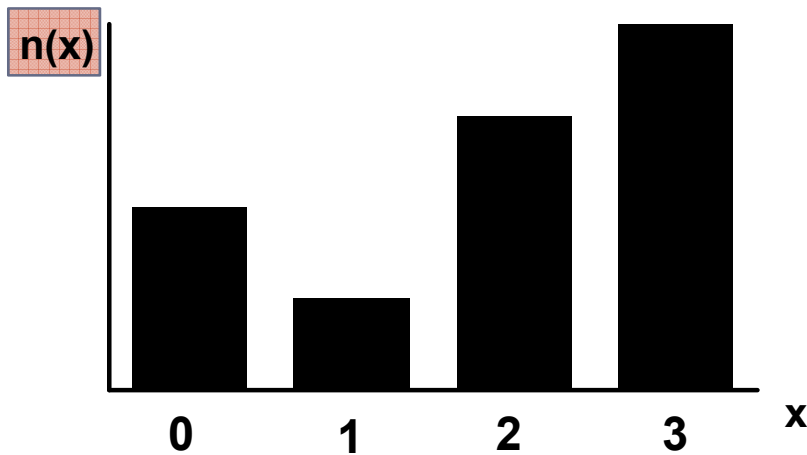
$$N(x) = \sum_{t \leq x} n(t)$$

p(x) – relativní četnost; $p(x) = n(x) / n$

F(x) – kumulativní relativní četnost hodnot nepřevyšujících x; $F(x) = N(x) / n$

Jak vznikají informace ?

Grafické výstupy z frekvenční tabulky

Jak vznikají informace ?

- frekvenční tabulka jako základní nástroj popisu

SPOJITÁ DATA

Příklad: **x: koncentrace látky v krvi n = 100 pacientů**

Primární data

Hodnoty pro $n = 100$ osob

1,21
1,48
1,56
0,31
1,21
1,33
0,33
.
.
.
n = 100

Frekvenční sumarizace

$n = 100$ opakovaných měření (100 pacientů)
 x : koncentrace sledované látky v krvi (20 – 100 jednotek)

Interval*	$d(I)$	$n(I)$	$n(I)/n$	$N(x'')$	$F(x'')$
<20, 40)	20	20	0,2	20	0,2
<40, 60)	20	10	0,1	30	0,3
<60, 80)	20	40	0,4	70	0,7
<80, 100)	20	30	0,3	100	1,0

$d(I)$ – šířka intervalu

$n(I)$ – absolutní četnost

$n(I) / n$ – intervalová relativní četnost

$N(x'')$ – intervalová kumulativní četnost do horní hranice X''

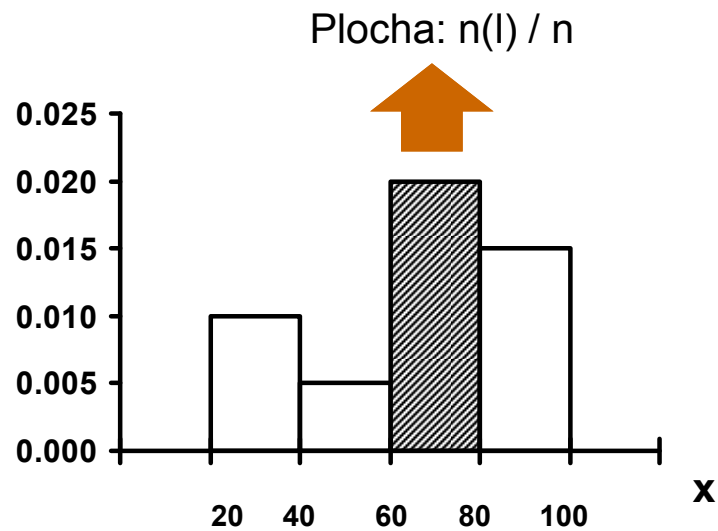
$F(x'')$ – intervalová relativní kumulativní četnost do horní hranice X''

* Třídící interval

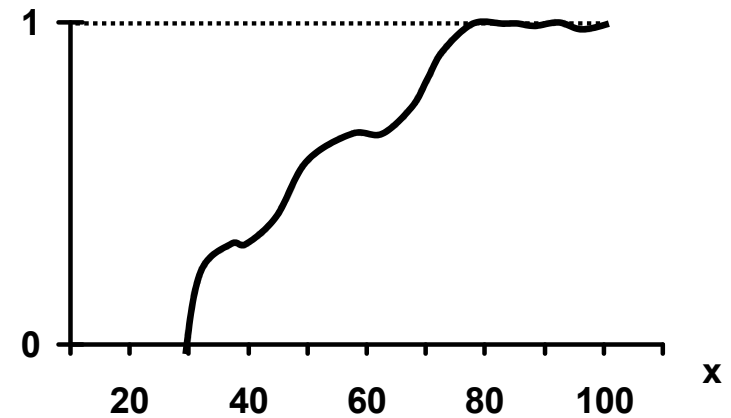
Jak vznikají informace ?

- frekvenční sumarizace spojitých dat

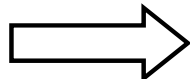
Histogram

Výběrová distribuční funkce

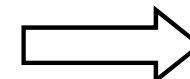

$$f(x) = \frac{n(l) / n}{d(l)}$$

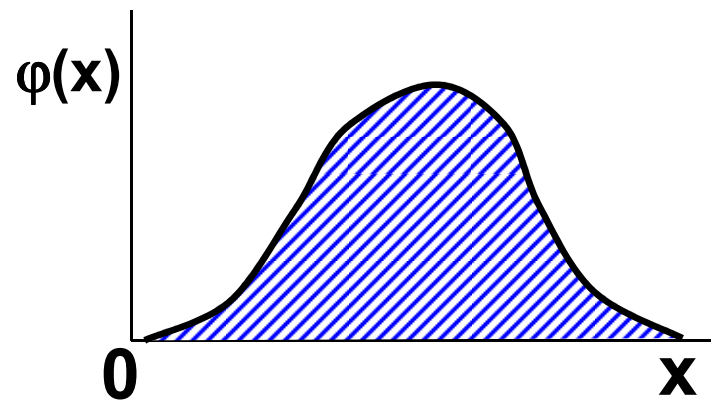
Intervalová
hustota
četnosti

$$F(x)$$

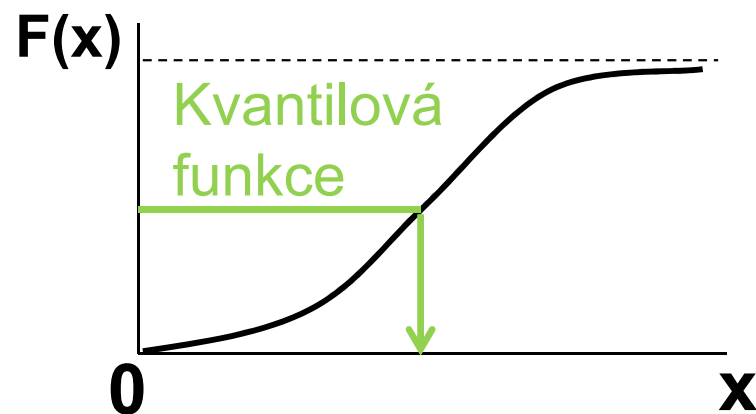
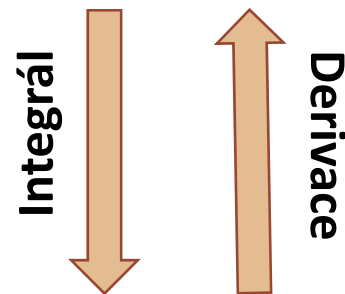

Intervalová
relativní
kumulativní
četnost

Pojem ROZLOŽENÍ - příklad spojitých dat

Hustota
pravděpodobnosti
= rozložení

Distribuční
funkce

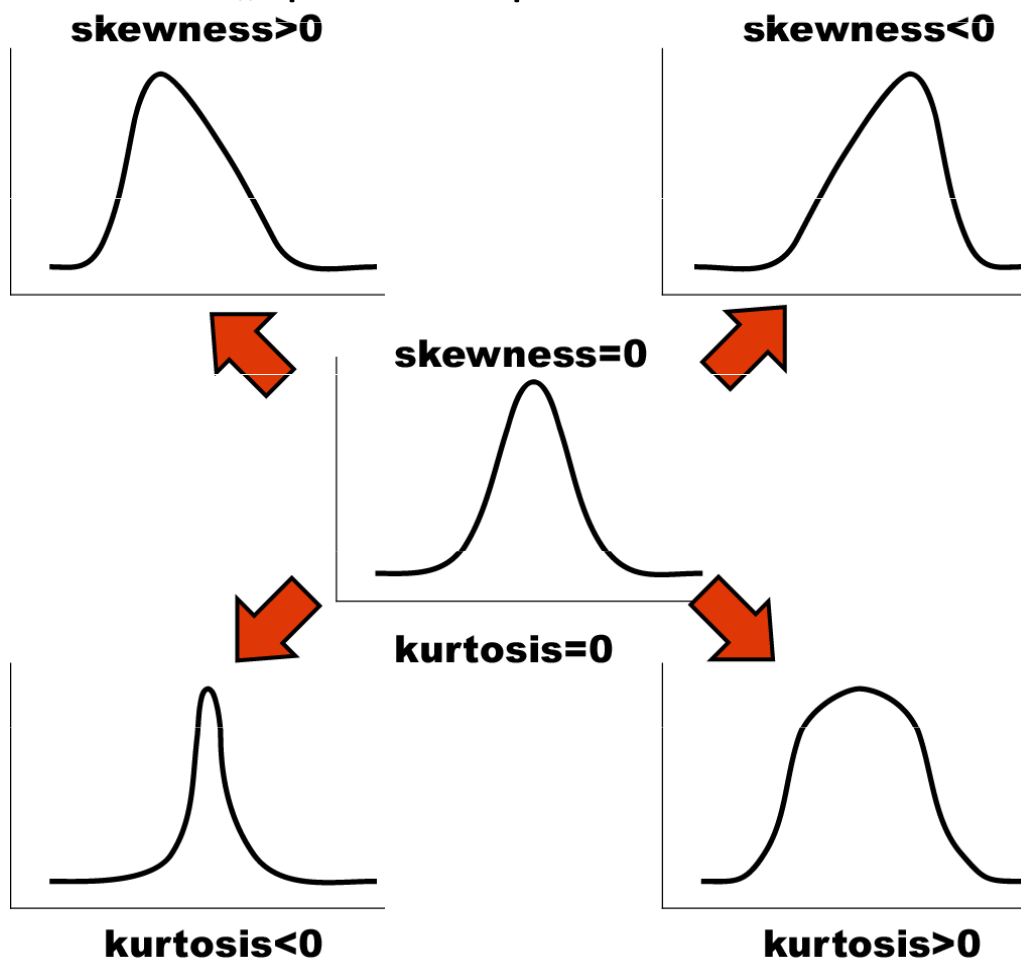
**Je - li dána
distribuční
funkce,
je dáno
rozložení**

Ukazatele tvaru rozložení

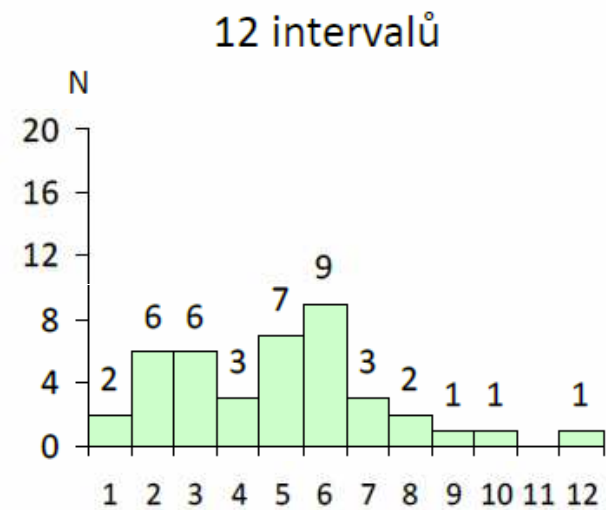
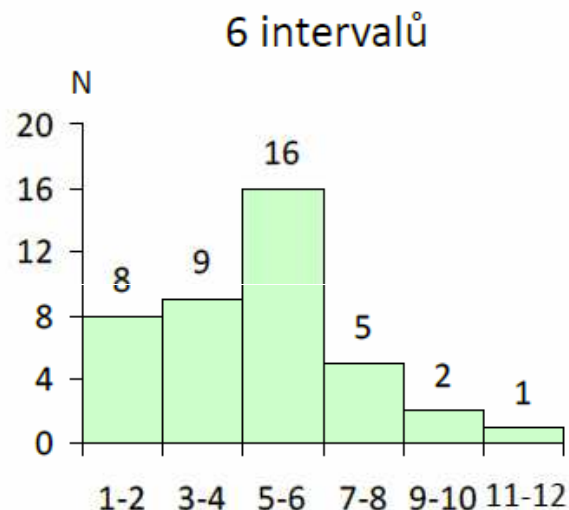
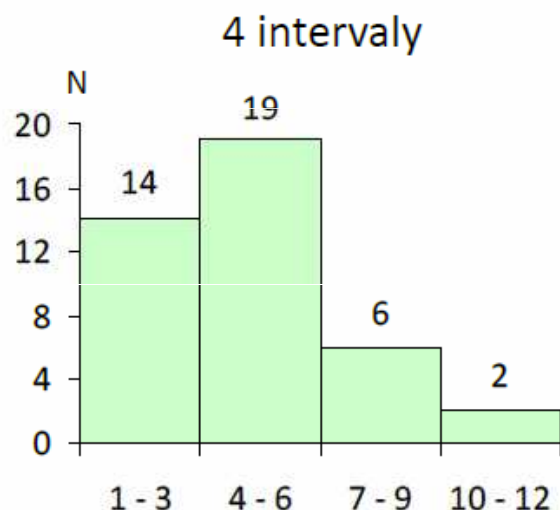
- **Skewness** – ukazatel „šikmosti“ rozložení, asymetrie rozložení
- **Kurtosis** – ukazatel „špičatosti/plochosti“ rozložení

Histogram – počet intervalů

- Počtem zvolených intervalů v histogramu rozhodujeme o tom, jak bude vypadat. Při malém počtu můžeme přehlédnout důležité prvky v datech, při velkém zase může být informace roztržštěná.

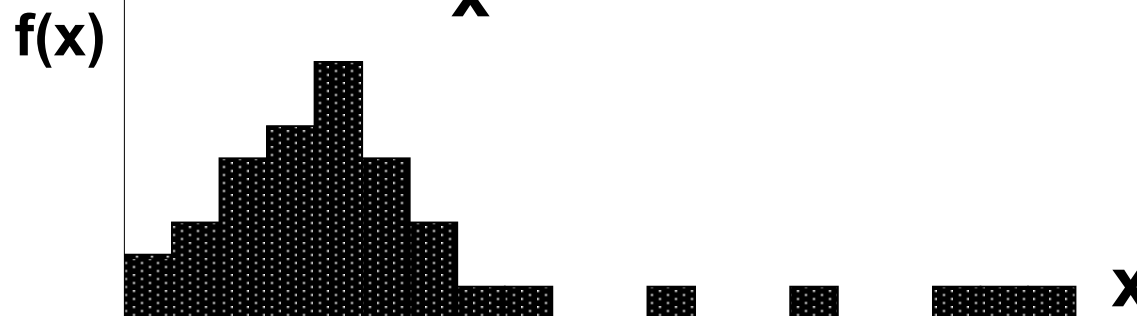
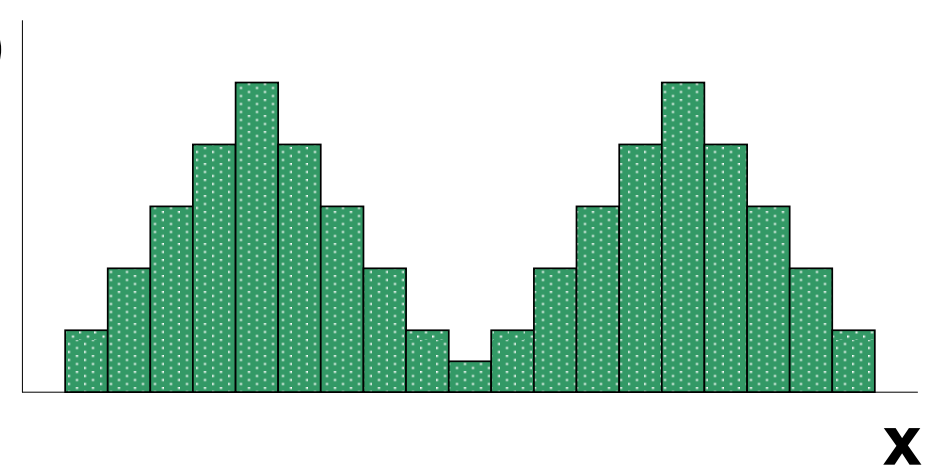
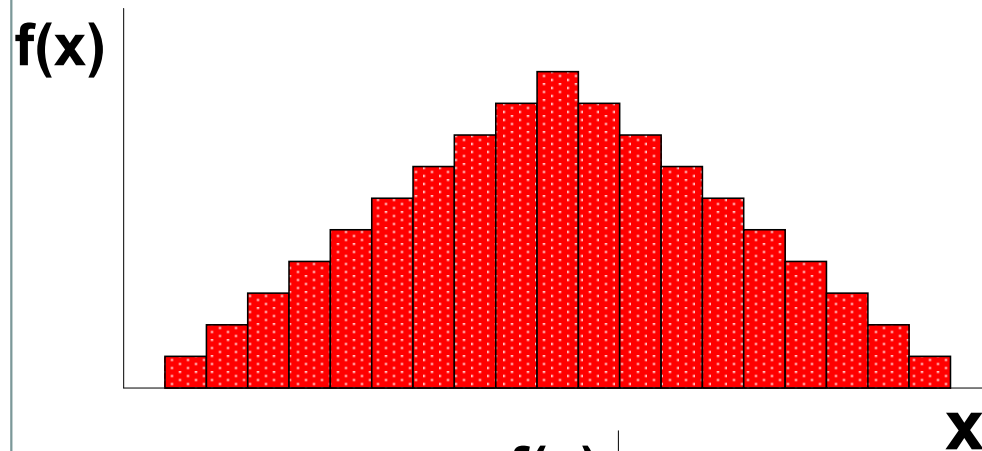
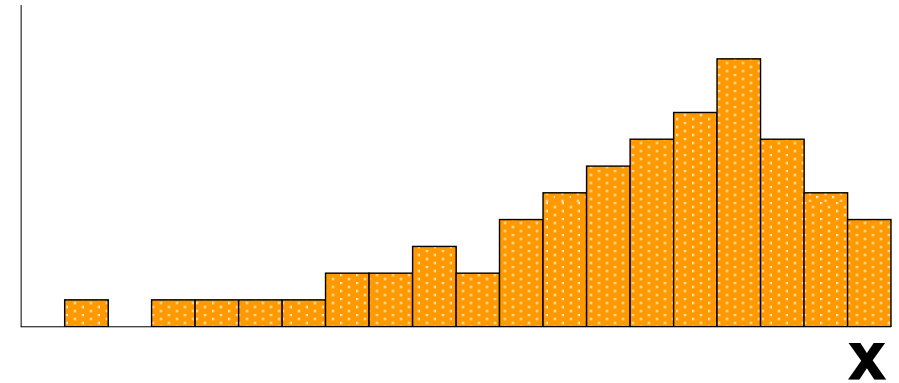
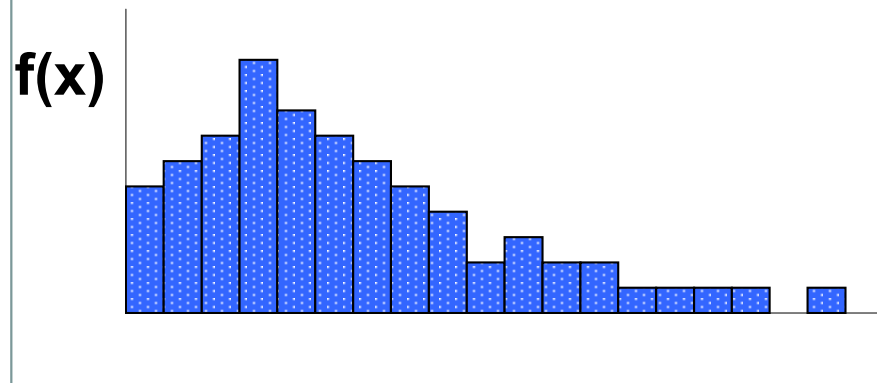

- Dvě základní metody volby počtu intervalů m :

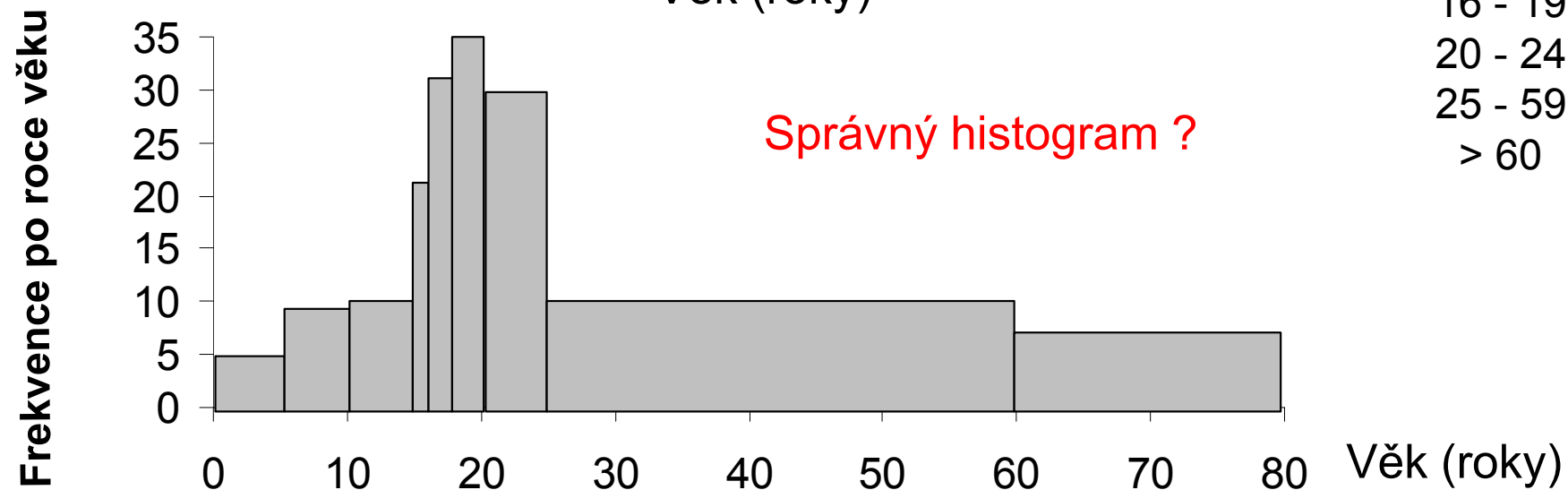
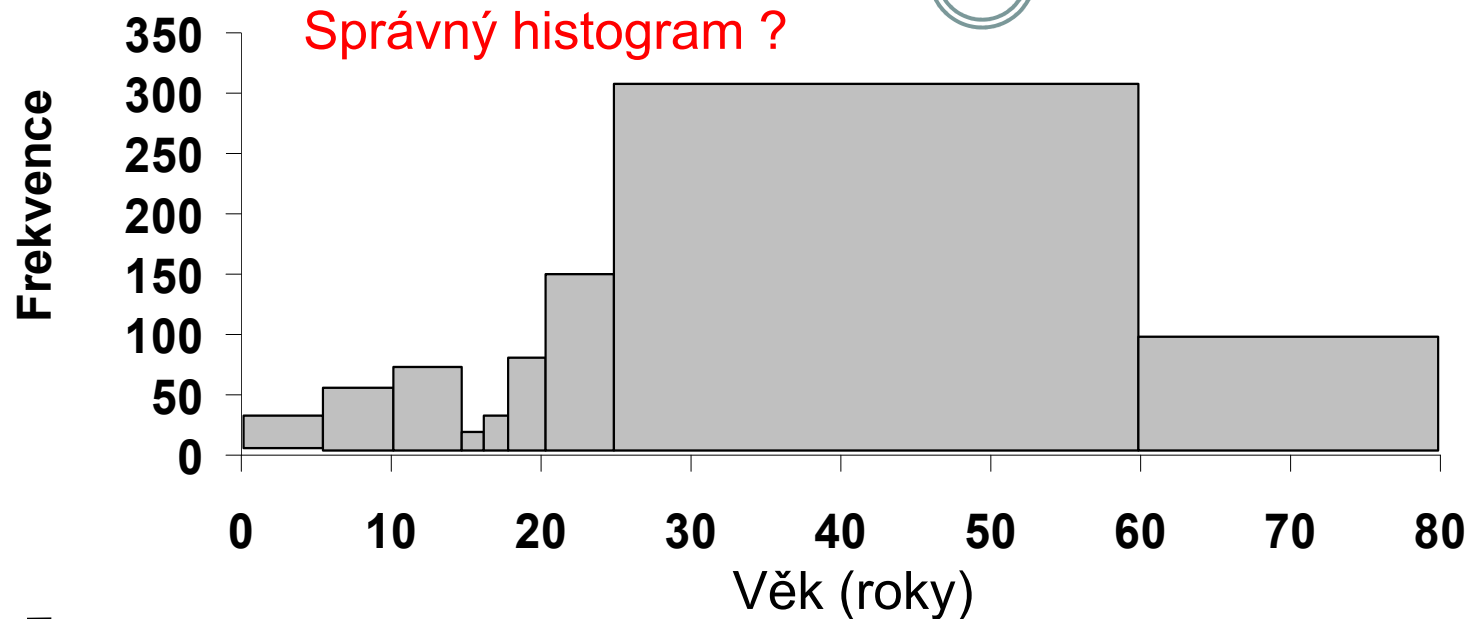
1. Odmocnina z celkového počtu: $m = \sqrt{N}$

2. Sturgesovo pravidlo: $m = 1 + \log_2 N$

Histogram vyjadřuje tvar výběrového rozložení

Příklad: věk účastníků vážných dopravních nehod

<u>Věk</u>	<u>f</u>
0 - 4	28
5 - 9	46
10 - 15	58
16 - 19	20
20 - 24	114
25 - 59	316
> 60	103

Popisné statistiky

Charakteristiky polohy (míry střední hodnoty, míry centrální tendence)

- Udávají, kolem jaké hodnoty se data centrují, resp. které hodnoty jsou nejčastější
- **Aritmetický průměr, medián, modus, geometrický průměr**

Charakteristiky variability (proměnlivosti)

- Zachycují rozptýlení hodnot v souboru (proměnlivost dat)
- **Variační rozpětí, rozptyl, směrodatná odchylka, variační koeficient, střední chyba průměru**

Nominální znaky

Charakteristika polohy

- **Modus:** nejčastěji se vyskytující hodnota proměnné v souboru (hodnota s největší četností). V tabulce rozdělení četností se modus určí jednoduše z hodnoty znaku s největší četností.

Ordinální znaky

Charakteristika polohy

- **α -kvantil**: je-li $\alpha \in (0,1)$, pak α -kvantil x_α je číslo, které rozděluje uspořádaný datový soubor na dolní úsek, obsahující aspoň podíl α všech dat a na horní úsek obsahující aspoň podíl $1-\alpha$ všech dat.
- Pro speciálně zvolená α užíváme názvů:
 $x_{0,50}$ - **medián**, $x_{0,25}$ - **dolní kvartil**, $x_{0,75}$ - **horní kvartil**, $x_{0,1}, \dots, x_{0,9}$ - **decily**
- **Medián** znamená hodnotu, jež dělí řadu podle velikosti seřazených výsledků na dvě stejně početné poloviny. Jestliže n je sudé číslo, pak $\tilde{x} = 0,5(x_{\frac{n}{2}} + x_{\frac{n}{2}+1})$
Jestliže n je liché číslo, pak $\tilde{x} = x_{(n+1)/2}$

Charakteristika variability

- **Kvartilové rozpětí (odchylka)**: $q = x_{0,75} - x_{0,25}$

Intervalové a poměrové znaky I

Charakteristika polohy

- Aritmetický průměr: je definován jako součet všech naměřených údajů vydělený jejich počtem,

$$E(x) = \bar{x} = \sum_{i=1}^n x_i / n \quad \text{kde } x_i \text{ jsou jednotlivé hodnoty a } n \text{ jejich počet}$$

- Geometrický průměr: n kladných hodnot x_i , $\sqrt[n]{x_1 * \dots * x_n}$, má smysl všude, kde má nějaký informační smysl součin hodnot proměnné. Z praktického hlediska platí, že logaritmus geometrického průměru je roven aritmetickému průměru logaritmovaných hodnot souboru.

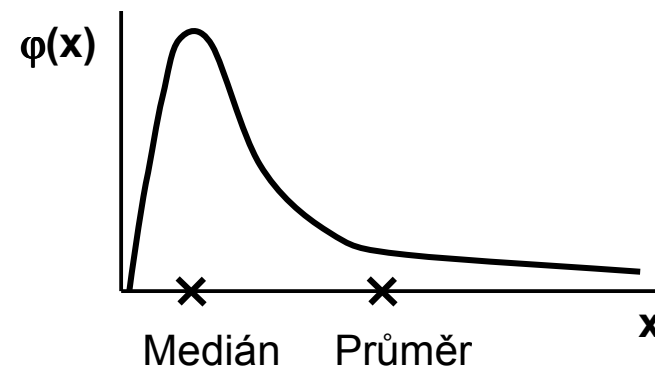
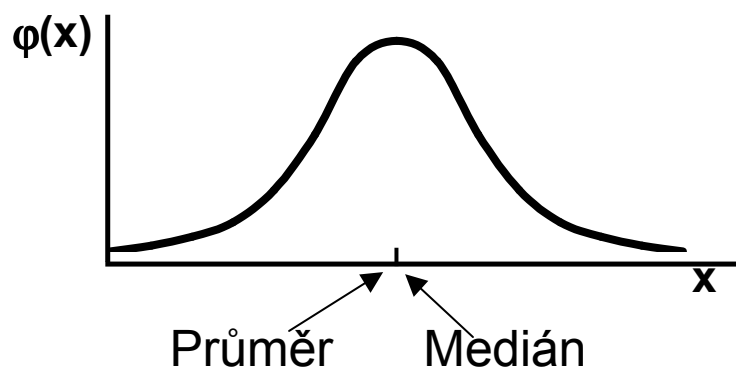

Průměr vs. medián

PAMATUJ:

- Průměr je silně ovlivněn extrémními hodnotami (tzv. odlehlá pozorování), medián není ovlivněn vybočujícími pozorováními
- Průměr je vhodný ukazatel středu u normálního/symetrického rozložení, medián je vhodnou charakteristikou středu souboru i v případě veličin s neznámým rozdělením
- V případě symetrického rozložení jsou jejich hodnoty v podstatě shodné, v případě asymetrického rozložení však nikoliv!

Intervalové a poměrové znaky II

Charakteristiky variability

- **Rozptyl (variance)** je ukazatelem šířky rozložení získaný na základě odchylky jednotlivých hodnot od průměru

$$s^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n - 1}$$

Obdobně jako u průměru je jeho vypovídací schopnost nejvyšší v případě symetrického/normálního rozložení

- **Směrodatná odchylka (SD-standard deviation)** je druhá odmocnina z rozptylu
- **Koeficient variance** - podíl SD ku průměru, u poměrových znaků, umožňuje porovnat variabilitu několika znaků (často se vyjadřuje v procentech-potom udává z kolika procent se podílí směrodatná odchylka na aritmetickém průměru)

Další parametry rozložení

- **Počet hodnot** – důležitý ukazatel, znamená jak moc lze na data spoléhat
- **Suma hodnot**
- **Variační rozpětí** (minimum - maximum)
- **Střední chyba průměru (SE)** – měří rozptýlenost vypočítaného aritmetického průměru v různých výběrových souborech vybraných z jednoho základního souboru

Ukázka popisu a vizualizace kvalitativních dat

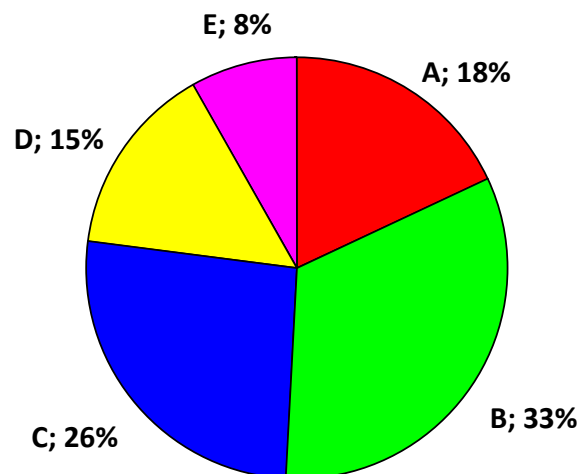
- **Popis kvalitativních dat:** frekvence jednotlivých kategorií
- **Vizualizace kvalitativních dat:** nejčastěji koláčový nebo sloupcový graf

Příklad: Znamka z biostatistiky (podzim 2014)

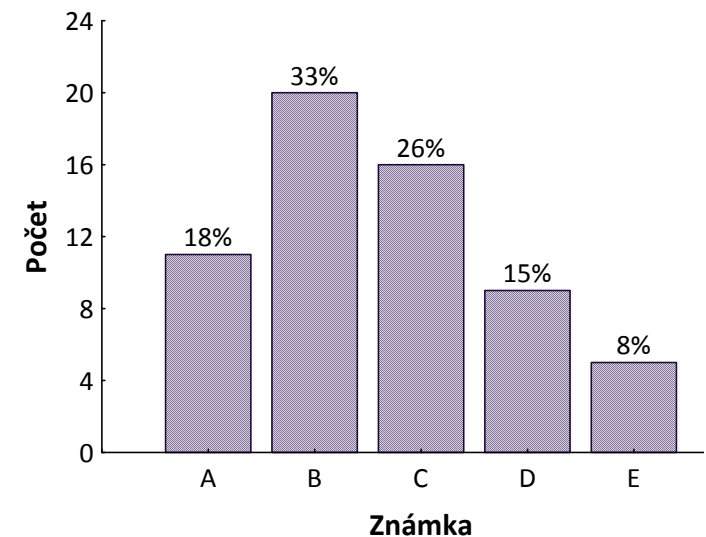
Frekvenční tabulka

Znamka	n	%
A	11	18,0
B	20	32,8
C	16	26,2
D	9	14,8
E	5	8,2
F	0	0,0
Celkem	61	100,0

Koláčový graf

Sloupcový graf

Ukázka popisu kvantitativních dat

- **Popis kvantitativních dat:** charakteristika středu (průměr, medián aj.), charakteristika variability (rozptyl, rozsah hodnot, interkvartilové rozpětí aj.)

Příklad: Popis výšky (cm) pacientů

Popisné statistiky

Charakteristika	
N	61
Průměr (cm)	161,0
Medián (cm)	161,5
Sm. odchylka (cm)	4,7
Rozptyl (cm ²)	22,2
min-max (cm)	144,1 - 169,2
dolní-horní kvartil (cm)	158,1 - 164,2

Průměr a medián se téměř shodují. Co nám to říká?

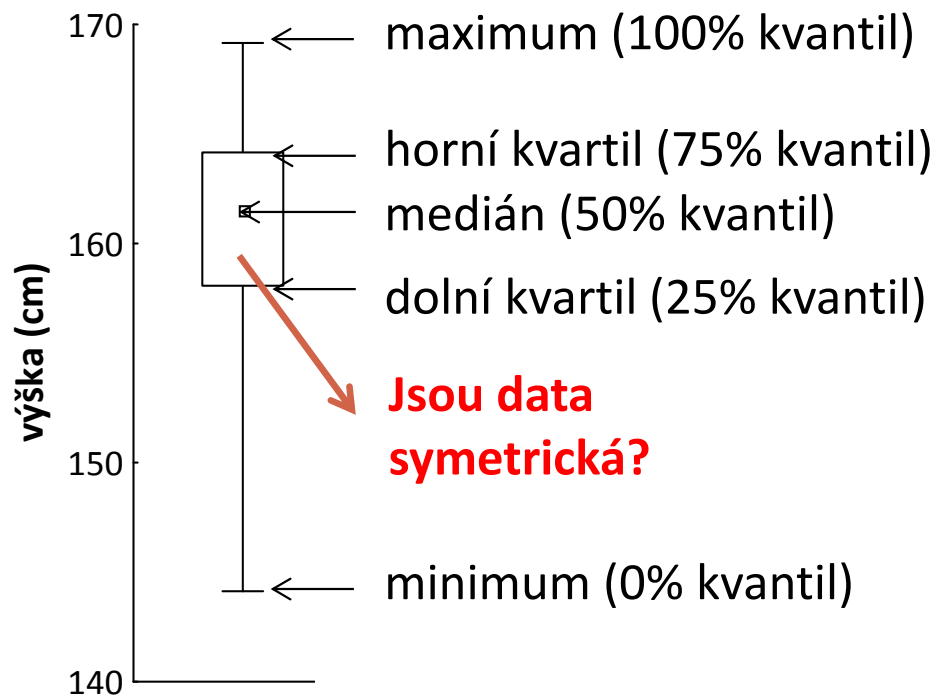
Ukázka vizualizace kvantitativních dat

- **Vizualizace kvantitativních dat:** nejčastěji pomocí krabicového grafu nebo histogramu

Příklad: Popis výšky (cm) pacientů

Krabicový graf

Histogram

